

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Framtidens Nationalstadspark

Handlingsprogram del I: Vision och förutsättningar

FRAMTIDENS NATIONALSTADSPARK

Handlingsprogram del I: Vision och förutsättningar

Redaktion: Björn-Axel Beier, Marie Månsson, Pernilla Nordström,
Lars Nyberg, Rebecca Strömberg.

Grafisk form och original: Maria Lewander, Grön idé AB.

Grafisk form omslag: Christina Fagergren.

Baskartor: Annelie Mattisson.

Fotografer: Bengt Hedberg

– omslag, sid 2–3, 5, 22, 24, 25.

Lars Nyberg/Länsstyrelsen

– sid 7, 8, 10, 11, 12, 14, 20, 21, 26, 28, 31, 33, 34, 36.

Olav Skogsrud – sid 15.

Mia Åkermark/Orasis – sid 16.

Per Bergström – sid 19.

Per Bengtson – sid 27.

Jan Collsiöö/Pressens bild – sid 30.

Riksantikvarieämbetet – sid 35.

Illustration: Charlotte Rinaldo, sid 18.

Utgiven av Länsstyrelsen i Stockholms län, 2006.

Denna rapport kan beställas från:

Miljö- och planeringsavdelningen,

Länsstyrelsen i Stockholm län.

Tel: 08 - 785 40 00.

E-post: inm@ab.lst.se

Besök vår webbplats **www.ab.lst.se**

Innehåll

FÖRORD	1
INLEDNING.....	2
SAMMANFATTNING	3
PROGRAMMETS UTGÅNGSPUNKTER.....	4
NATIONALSTADSPARKEN.....	6
KUNGLIGT INFLYTANDE OCH SVERIGES HISTORIA	7
FOLKNÖJEN	12
KUNSKAP	16
BIOLOGISK MÅNGFALD	22
HÄLSA OCH MOTION	28
JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR	32
FRÅN ORD TILL HANDLING	36

Förord

VÄRLDENS FÖRSTA NATIONALSTADSPARK inrättades år 1995 och ligger mitt i Stockholm. Den sträcker sig från Djurgården och Fjärderholmarna i söder till Ulriksdal och Sörentorp i norr. Nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården, som är områdets fullständiga namn, är en grön oas med en unik blandning av kultur och natur. Området är centralt beläget i Stockholm men ger ändå möjlighet till att både ströva i gammelskog och bada från en egen badklippa. I Nationalstadsparken finns också flera av norra Europas mest välbesökta attraktioner och kunskapsinstitutioner av världsklass.

LÄNSSTYRELSEN HAR PÅ UPPDRAG AV REGERINGEN tagit fram ett program för hur områdets unika kultur- och naturvärden kan utvecklas och förvaltas. Arbetet har skett i samråd med Akademiska hus, Förbundet för Ekoparken, Kungliga Djurgårdens Förvaltning, Kommittén för Gustavianska Parken, Kungliga Vetenskapsakademien, Solna stad, Statens Fastighetsverk, Stockholms stad och Vasakronan. Programmet består av två delar. Förutsättningar behandlas i del I och åtgärder i del II. Programmet ska fungera som ett underlag för Länsstyrelsens och andra aktörers fortsatta arbete med att utveckla och bevara Nationalstadsparken. Det kommer även att bidra till ett genomförande av flera av de nationella miljömålen.

Stockholm i april 2006

Mats Hellström
Landshövding i Stockholms län

Inledning

Den 1 januari 1995 blev området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården landets första nationalstadspark. Då infördes ett särskilt skydd för nationalstadsparker i den dåvarande naturresurslagen, numera miljöbalken: »Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården är en nationalstadspark. Inom en nationalstadspark får ny bebyggelse och nya anläggningar komma till stånd och andra åtgärder vidtas endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas.« [3 kap. 7 § miljöbalken]

Länsstyrelsens uppdrag

Arbetet med att bevara och utveckla Nationalstadsparken berör såväl myndigheter som enskilda ägare och brukare. Länsstyrelsen fick i november 2003 regeringens uppdrag att ta fram ett program som visar hur vi tillsammans med andra aktörer kan arbeta med att förvalta, vårda och utveckla Nationalstadsparken på ett långsiktigt och framgångsrikt sätt. Programmet skulle utarbetas i samråd med berörda kommuner, markägare, förvaltare och andra aktörer.

En gemensam plattform

Ingen ensam aktör kan ta ansvar för utvecklingen och skötseln av Nationalstadsparken. För att utveckla Nationalstadsparkens unika kultur- och naturvärden behövs insatser på flera områden, med många olika parter involverade. Det förutsätter ett samarbete över sektors- och myndighetsgränser. Programmet ska vara en gemensam plattform för alla som på olika sätt är delaktiga i arbetet med att utveckla, förvalta och sköta Nationalstadsparken.

Ett strategidokument och ett handlingsprogram

Programmet ska fungera både som ett strategidokument på övergripande nivå och som ett underlag för direkta insatser. Spännvidden har inneburit att det har delats upp i två delar. Del I anger inriktningen för arbetet genom att beskriva förutsättningarna för förvaltning, vård och skötsel. Här redovisas också idéer för Nationalstadsparkens framtida utveckling. Del II är ett handlingsprogram med förslag till åtgärder för hur parken ska utvecklas på ett framgångsrikt sätt, så att den kan bli en tillgång för hela regionen. Del II är också ett levande dokument, som successivt kan komma att revideras då vissa åtgärder genomförs och andra tillkommer. Med en mer strategisk inriktning förväntas del I förbli aktuell under längre tid.

Sammanfattning

I arbetet med regeringsuppdraget har en övergripande vision för Nationalstadsparkens utveckling, skötsel och förvaltning tagits fram:

»Nationalstadsparken med där verksamma kunskapsinstitutioner ska utvecklas utifrån sina unika kultur-, natur- och rekreationsvärden och vara ett upplevelserikt och lättillgängligt område.«

Viktiga förutsättningar för att visionen ska kunna förverkligas är:

- att Nationalstadsparken blir ett känt och positivt begrepp,
- att Nationalstadsparken ses som en resurs,
- att Nationalstadsparken förvaltas och utvecklas i samverkan och samsyn.

För att skapa en plattform och en inriktning för det fortsatta arbetet med Nationalstadsparken har fem ledord formulerats. För varje ledord anges de viktigaste förutsättningarna för att värdena ska kunna bevaras och utvecklas. Ledorden ska i ett längre tidsperspektiv vara vägledande för beslut om utveckling, skötsel och markanvändning.

Ledorden är:

- Kungligt inflytande och Sveriges historia
- Folknöje
- Kunskap
- Biologisk mångfald
- Hälsa och motion

Ledorden har även bildat utgångspunkt för de förslag till utvecklingsidéer som presenteras i del I och till de åtgärder som föreslås i del II.

Några av de utvecklingsidéer som förs fram är:

- Fler markerade entréer.
- Bättre förbindelser mellan sevärdheterna inom parken.
- Ta fasta på Brunnsviken som ett sammanhållet landskap från Gustav III:s tid.
- Utvecklat maritimt centrum kring Skeppsholmen-Galärvarvet-Beckholmen.
- Tydliga promenadstråk.
- Ett etablerat kunskaps- och informationscentrum för hela Nationalstadsparken.
- Förbättrad tillgänglighet till parken.
- Förstärkning av kärnområden och spridningszoner för biologisk mångfald.

Programmets utgångspunkter

Nationalstadsparken berör många olika aktörer – från myndigheter till enskilda ägare och brukare. År 2003 fick Länsstyrelsen regeringens uppdrag att ta fram ett åtgärdsprogram som ska visa hur de olika aktörerna tillsammans kan arbeta med att förvalta, vårda och utveckla Nationalstadsparken på ett långsiktigt och framgångsrikt sätt.

Regeringens uppdrag

Regeringen beslutade den 20 november 2003 att ge Länsstyrelsen i Stockholms län i uppdrag att utarbeta ett »Program för samordnad förvaltning, skötsel och utveckling av Nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården«. Programmet ska ange långsiktiga mål, övergripande principer samt konkreta riktlinjer för skötseln och utvecklingen av parken som helhet och för dess olika områden. Nedan sammanfattas viktiga delar ur regeringsuppdraget.

AVGRÄNSNING: Programmet ska behandla all mark som är av betydelse för parkens värden, förutom parkmark, naturområden och andra grönytor även anlagda ytor som till exempel vägar och gångstråk. Även vattenområdena bör ingå i programmet.

PARKENS VÄRDEN: När det gäller utvecklingen av parken bör programmet bland annat hantera frågor om hur dess karaktärsdrag och kvaliteter kan förtydligas och lyftas fram. Det handlar om att skapa ökad förståelse för dem, hur tillgängligheten till och inom parken kan förbättras, vilka informationsinsatser som behövs, och hur verksamheter som bidrar till att öka parkens värden och attraktivitet kan främjas.

MEDVERKANDE: Länsstyrelsen ska utarbeta programmet tillsammans med berörda kommuner, markägare, förvaltare samt andra aktörer.

Länsstyrelsens tolkning av uppdraget

Länsstyrelsens tolkning är att uppdraget ska klargöra:

- hur parkens värden ska utvecklas,
- hur ett långsiktigt skydd kan tillskapas för de värden som parken innehåller,

- lämpliga former för vård och förvaltning,
- juridiska och finansiella instrument för att utveckla Nationalstadsparken,
- hur samverkan och samordning kring Nationalstadsparken kan utvecklas.

Arbetets genomförande

Arbetet med regeringsuppdraget har drivits av en projektgrupp på Länsstyrelsen bestående av Johanna Alton, Björn-Axel Beier (projektledare), Marie Månsson, Pernilla Nordström, Ylva Othzén och Rebecca Strömberg. En styrgrupp med följande sammansättning har varit knuten till regeringsuppdraget: Anders Ahlberg (Statens Fastighetsverk), Ulf Brandt (Solna stad), Désirée Edmar (Kommittén för Gustavianska Parken), Mats Enander (Vasakronan), Gunnar Hæger (Kungliga Djurgårdens förvaltning), Dick Hedberg (Kungliga Vetenskapsakademien), Annette Lindgren Atterhem/Ronie Ekström (Akademiska Hus), Richard Murray (Förbundet för Ekoparken), Gunnar Söderholm/Ingela Lindh (Stockholms Stad) samt från Länsstyrelsen Ann-Charlotte Backlund, Lars Nyberg (ordförande) och Anders Nylén.

En viktig utgångspunkt för arbetet har varit att klargöra olika aktörers intressen för och synpunkter på Nationalstadsparken. Viktiga frågor som tagits upp i detta sammanhang är infrastrukturfrågor, tillgänglighet, ökad attraktionskraft, Länsstyrelsens roll samt resurser för olika utvecklingsinsatser. Under arbetet har även kontakter tagits med ett flertal andra berörda aktörer.

Angränsande projekt

Arbetet med regeringsuppdraget har pågått parallellt med tre andra projekt om Nationalstadsparken. Regelbundna möten har skett i syfte att vid behov samordna projekten.

De pågående projekten är:

- Kungliga Djurgårdens Förvaltnings skötselplan för hela Nationalstadsparken.
- Solna stads fördjupning av översiktsplanen för den del av kommunen som omfattar Nationalstadsparken.
- Stockholms stads fördjupning av översiktsplanen för den del av kommunen som omfattar Nationalstadsparken.

Nationalstadsparken

Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården är ett område av såväl nationellt som internationellt intresse. Här sammanflätas parker, bebyggelse och natur till en unik miljö – belägen mitt i landets huvudstad. Mångfalden av och växelverkan mellan olika värden är en viktig orsak till att området är utsett till världens första nationalstadspark.

Det flera hundra år långa kungliga inflytandet har varit avgörande för att stora områden med natur- och jordbruksmark här har omvandlats till ett ytterst medvetet gestaltat landskap. Bebyggelsemiljöerna är en betydelsefull del i detta och står som tydliga uttryck för områdets långa historia - från Karl XI:s fiskartorp, de påkostade slottsanläggningarna och privatvillorna till 1900-talets kunskapsinstitutioner. Inom Nationalstadsparken finns också delar med tydliga spår av den militära verksamhet som i över 300 år bedrevs inom området.

Området har länge varit ett attraktivt besöksmål. Det är Stockholms enskilt viktigaste rekreationsområde och hyser landets mest välbesökta museer och parker. Landskapet med kringliggande vattenområden har även varit en inspirationskälla för många litterära och musikaliska verk.

Ur ett europeiskt perspektiv representerar parkens natur en osedvanligt rik biologisk mångfald, med många sällsynta och i vissa fall hotade arter. Med många museer utbildnings- och forskningsinstitutioner har Nationalstadsparken utvecklats till ett kunskapsintensivt område av internationell rang.

Visionen

Den övergripande visionen för Nationalstadsparkens utveckling, förvaltning och skötsel är:

»Nationalstadsparken med där verkamma kunskapsinstitutioner ska utvecklas utifrån sina unika kultur-, natur- och rekreationsvärden och vara ett upplevelserikt och lättillgängligt område.«

Förutsättningar för att visionen ska kunna förverkligas är:

- att Nationalstadsparken blir ett känt och positivt begrepp,
- att Nationalstadsparken ses som en resurs,
- att Nationalstadsparken förvaltas och utvecklas i samverkan och samsyn.

Fem ledord

För att skapa en plattform och en inriktning för det fortsatta arbetet har styrgruppen enats om fem ledord för att ringa in Nationalstadsparkens främsta signum. Fokus har satts på de aspekter som är bärande för parkens karaktär och attraktivitet. De fem ledorden för Nationalstadsparken är:

• KUNGLIGT INFLYTANDE OCH SVERIGES HISTORIA

• FOLKNÖJE

• KUNSKAP

• BIOLOGISK MÅNGFALD

• HÄLSA OCH MOTION

Ledorden har bildat utgångspunkt för de förslag till utvecklingsidéer som presenteras här i del I och till de åtgärder som föreslås i programmets del II. Avsikten är att ledorden i ett längre tidsperspektiv ska vara vägledande för beslut om utveckling, skötsel och markanvändning.

I de följande avsnitten utvecklas innebörden av ledorden. För varje ledord redovisas förutsättningarna för att värdena ska bevaras och utvecklas. Redogörelsen begränsas till det som ansetts viktigast och mest karaktäristiskt; den gör inte anspråk på att vara en fullständig beskrivning av Nationalstadsparkens värden. Varje ledords uttryck i parken illustreras av en värdekarta. Därtill följer för varje ledord en utvecklingskarta med ett antal idéer om insatser som kan göras för att utveckla och ta tillvara respektive värde.

Många förslag utgår från tankar och projekt som redan finns hos aktörer i Nationalstadsparken. Idéerna motsvarar i några fall utmaningar av avgörande betydelse för att Nationalstadsparken ska kunna utvecklas vidare. Genomförandet förutsätter i de flesta fall ett väl fungerande samarbete mellan aktörerna. Några förslag rör frågor där Länsstyrelsen kan förväntas ha en initierande och drivande roll men för flertalet insatser ligger ansvaret för ett genomförande huvudsakligen på andra. Redovisningen ska ses som en inspiration och början. Genom en aktiv medverkan av parkens aktörer och intressenter kommer förhoppningsvis fler idéer att tillkomma.

Kungligt inflytande och Sveriges historia

Det kungliga inflytandet har präglat Nationalstadsparken allt sedan mitten av 1400-talet. Detta har varit en starkt bidragande orsak till att ett vidsträckt område med stora natur-, kultur- och rekreationsvärden bevarats i direkt anslutning till storstadens bebyggelse.

Kungligt landskap

Kungarnas olika personliga intressen har i hög grad påverkat områdets utformning, från jaktparkens anläggande till institutionsbyggande och upplåtande av tomter för privatbostäder. Det flera hundra år långa kungliga inflytandet präglar hela Nationalstadsparkens variationsrika och mjukt kuperade landskap, där skogsbackar med ädellövskog, anlagda parker och öppna marker samspelar med varandra likaväl som med en stor mängd magnifika byggnader. Bebyggelsen med tillhörande parker och trädgårdar är ett viktigt inslag i anblicken av parken från vattnet och andra stränder.

Från jordbruk till jaktpark

Landskapets huvudstruktur i uppdelningen av skog och öppen mark har i stora drag bestått ända sedan området låg under tre kungsladugårdar (från senmedeltiden fram till 1660-talet). Nationalstadsparkens gränser och karaktär av relativt sammanhängande grönområde är dock till stor del en följd av att Karl XI på 1680-talet inhägnade hela södra och norra Djurgården till en kunglig jaktpark. När jaktparken skapades lades all åkerjord igen till äng och betesmark, framför allt för att kunna föda hägnets många hjortar. Även dagens vegetation med många gamla ekar kan på sätt och vis sägas vara en följd av jaktparken. Hägnet hade periodvis så mycket djur att överbete uppstod, vilket kraftigt missgynnade föryngringen av många trädslag, som i sin tur gav ekarna bättre förutsättningar att utvecklas.

Ett annat spår av Karl XI:s intressen är Fiskartorpet, Djurgårdens äldsta byggnad. Fiskartorpet var kungens fiskarstuga, som genom landhöjningen hamnat rätt långt från vattnet. Jaktparkens storhetstid bestod till 1700-talets mitt, då området i stället levde upp som lustpark. Flera av dagens promenadvägar och parkmiljöer, till exempel Frisens park, anlades vid denna tid.

Kungliga parker och slott

Vid de tre kungliga slotten Haga, Ulriksdal och Rosendal är det kungliga inflytandet mest påtagligt, de två förstnämnda har också stora välbevarade parker. Genom Gustav III utvidgades det kungligt präglade landskapet till att omfatta Brunnsviken, vars vattenspiegel blev till ett samlande element när parkerna Haga, Bellevue och Tivoli anlades vid dess västra, södra respektive norra strand. Den som realiserade Gustaf III:s idéer och som starkt kom att prägla parkernas utformning och innehåll var kungens trädgårdsarkitekt Fredrik Magnus Piper.

Vy över Skeppsholmen.

Hagaparken är ett av Sveriges främsta exempel på det sena 1700-talets parkideal enligt den engelska landskapsstilen med dess fritt formade och idealiserande natur, gärna med exotiska inslag. För dagens Nationalstadspark innebar anläggandet av Haga att det skapades en länk norrut till barockanläggningen Ulriksdal.

Södra Djurgårdens pastoral och delvis parklika landskap med gles ädellövskog är i stor utsträckning ett resultat av de förändringar som genomfördes under 1800-talets första hälft av Karl XIV Johan. För att öka området naturskönhet gallrades skogarna och omfattande nyplanteringar kom till stånd med ek och utländska trädslag. Kärr och fuktiga partier dikades ut, körvägar och promenadstigar anlades.

Djurgårdsbrunnskanalen, kantad av alléer och strövstigar, tillkom för att öka parkens attraktivitet ytterligare. För kungens räkning byggdes Rosendal som sommarresidens. Karl XIV Johans intressen har också avsatt spår i form av det öppna och vidsträckt Ladugårdsgärdet, som under hans tid röjdes och jämnades till ett exercisfält genom en pontonbro förbunden med Rosendal.

Den mer glansfulla kungliga epoken varade fram till 1800-talets mitt, då jaktparkens stängsel revs. När hjortbetet upphörde växte vissa av de öppna ytorna igen och skogen slöts. En del ytor hölls öppna genom att de plöjdes upp och besåddes med vallväxter. Somliga områden sköttes också alltjämt som parkmark.

Privata villor

De många påkostade privatvillorna är ett annat exempel på det kungliga inflytandet. Kring Brunnsviken finns flera monumentala villor som uppfördes i slutet av 1700-talet på mark som Gustav III upplät åt sina gunstlingar. Till dessa hör bland annat Villa Frescati, som fått ge namn åt universitetsområdet. Likaså kän-

netecknas Södra Djurgårdens stränder mot Saltsjön och Djurgårdsbrunnskanalen av en rad magnifika villor, belägna på stora parkliknande tomter och uppförda från sent 1700-tal till tidigt 1900-tal. Många av dem var ursprungligen sommarvillor.

Militär verksamhet

Platser för militära anläggningar och verksamheter utgör en annan del av kungarnas verksamheter och Sveriges historia. På olika sätt utgjorde dessa en del i rikets och huvudstadens försvar. Försvaret var till stor del knutet till vattenvägar och många av de militärt anknutna lämningarna har en maritim koppling. Centrala platser i detta avseende är Skeppsholmen, Kastellholmen, Galärvarvet och Beckholmen. Här finns ett stort antal intressanta miljöer som speglar olika tidsperioders verksamheter och utformningsideal. Husen omges av en rik växtlighet, ofta i form av ordnade parker med stora träd, välansade gräsmattor och grusade gångstigar. I dag fyller museer och institutioner många av flottans äldre byggnader.

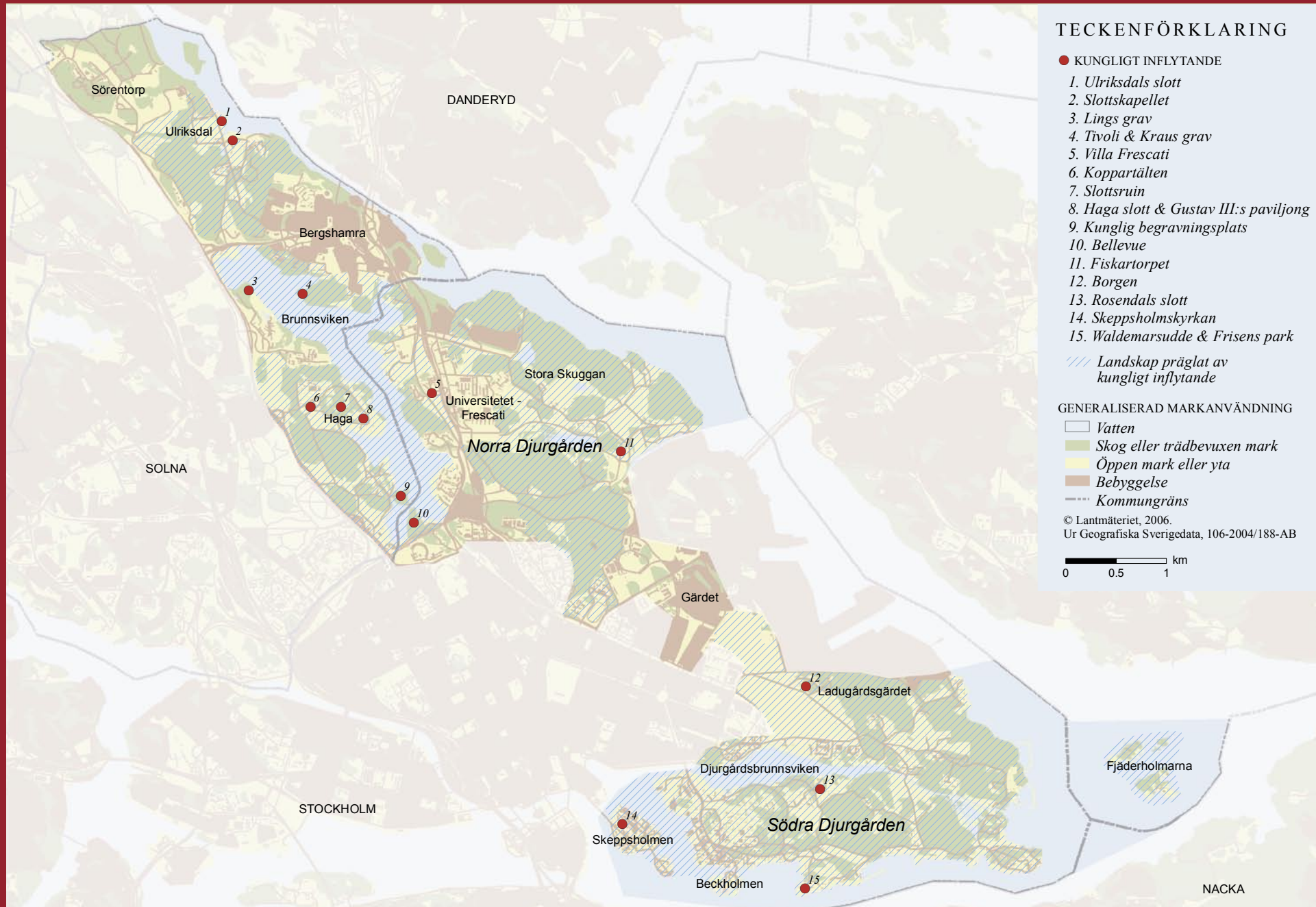
Skeppsholmen blev flottbas på 1630-talet. Från denna tid och ända in på 1900-talet bebyggdes både Skeppsholmen och Kastellholmen för militära ändamål. Galärvarvets stora byggnader användes till vinterförvaring av galärflottan. Den militära verksamheten har avsatt spår också på Beckholmen, även om ön framför allt präglas av byggnader och varvsmiljöer som berättar om sedan flera hundra år maritimt präglad industriell verksamhet. Även Ladugårdsgärdet bär genom sin öppenhet, sina äldre regementsbyggnader och Borgen tydliga spår från tiden som militärt övningsfält.

Immateriella värden

Nationalstadsparken har fungerat som inspirationskälla för många konstnärer och författare. I flera verk skildras också landskap och miljöer i parken, till exempel i Prins Eugens målningar och i Carl-Michael Bellmans epistlar och sånger.

Det är ett stort värde att vi kan känna igen landskap och platser som skildrades flera hundra år tillbaka. Här har också ort- och platsnamnen en betydelse som länk till områdets historia. Dessa är en självklar del av kulturlandskapet och behöver värnas på samma sätt som materiella värden.

Nationalstadsparkens landskap, framför allt Brunnsviken med stränder och utsikter, har berört några kända personer så starkt att de valt sin gravplats här. År 1792 fördes kompositören Joseph Martin Kraus till sin sista vila vid Tivoli och år 1839 begravdes den svenska gymnastikens fader Per Henrik Ling vid Annelund. I samband med kronprinsessan Margaretas död år 1920 invigdes sedan den kungliga familjens begravningsplats vid Haga. Tillkomsten av dessa friluftsgrovar är också ett uttryck för olika tiders natursyn och relation till landskapet.

Fiskartorpet, Djurgårdens äldsta byggnad. Fiskartorpet var kungens fiskarstuga, som genom landhöjningen hamnat rätt långt från vattnet.

Inför framtida utveckling

Den flera hundra år långa omsorgen om parken, både i fråga om landskapets struktur och urvalet av växter, har varit av avgörande betydelse för att vi i dag kan uppleva dess unika landskap och bebyggelsemiljöer. Områdets stora betydelse både för enskilda monarker och för Sverige som nation avspeglas genom att det kontinuerligt hållits en hög ambitionsnivå för såväl utformning som förvaltning av mark och byggnader. För att parkens särart ska bibehållas behöver buller och andra störningar från omgivningen minimeras. Likaså är det viktigt att ny bebyggelse inom Nationalstadsparken eller i dess gränszon tar hänsyn till parkens karaktärsdrag.

Förutsättningar för att värdena ska bevaras och utvecklas

- Att de karaktäristiska huvuddragen i den historiska markanvändningen bevaras och vid behov förstärks utifrån en medvetenhet om det historiska landskapets olika tidsperioder.
- Att det historiska landskapets medvetet gestaltade vyer och utblickar tas till vara.
- Att de historiska bebyggelse- och parkmiljöerna värnas så att dess karaktärsdrag och kvaliteter består.
- Att Nationalstadsparkens historia lyfts fram så att vuxna och barn kan ta del av den och uppleva delar av Sveriges historia.

UTVECKLINGSIDÉER : KUNGLIGT INFLYTANDE

Ta fasta på Brunnsviken som ett sammanhållet landskap från Gustav III:s tid.

- Ta tillvara, stärk och utveckla Haga, Tivoli, Bellevue som bärande delar i Brunnsvikens 1700-talslandskap.
- Lyft fram utblickar och fondmotiv.
- Värna en ren vattenyta som gestaltningsmotiv och förbindelselänk.
- Skapa ett lättillgängligt promenadstråk med informationsskyltar runt hela Brunnsviken.
- Utveckla en reguljär båttrafik runt Brunnsviken.
- Ta tillvara Haga parkmuseum som informationsplats.
- Utveckla skyltning och tydliga stråk från hållplatser och stationer.
- Minska störningar från trafiklederna.

Tydligt promenadstråk

- Utveckla ett tydligt och attraktivt promenadstråk mellan Haga och Ulriksdal.
- Ta tillvara Ulriksdal som informationsplats och besöksmål i Nationalstadsparken.

Jaktparkens historia tydliggörs

Norra Djurgården mellan Laduviken, Husarviken och Lilla Värtan uppmärksammas som tidigare jaktpark och som ett ängs- och beteslandskap.

- Värna kontrasten mellan skog och öppen mark.
- Markera jaktparkens stängsel på någon sträcka.
- Pröva möjligheten att införa hjortbete.
- Värna tystnaden i skogen vid Stora Vargjakten och Lappkärrsbergen.
- Bibehåll det öppna landskapet kring Fiskartorpet och Stora Skuggan.

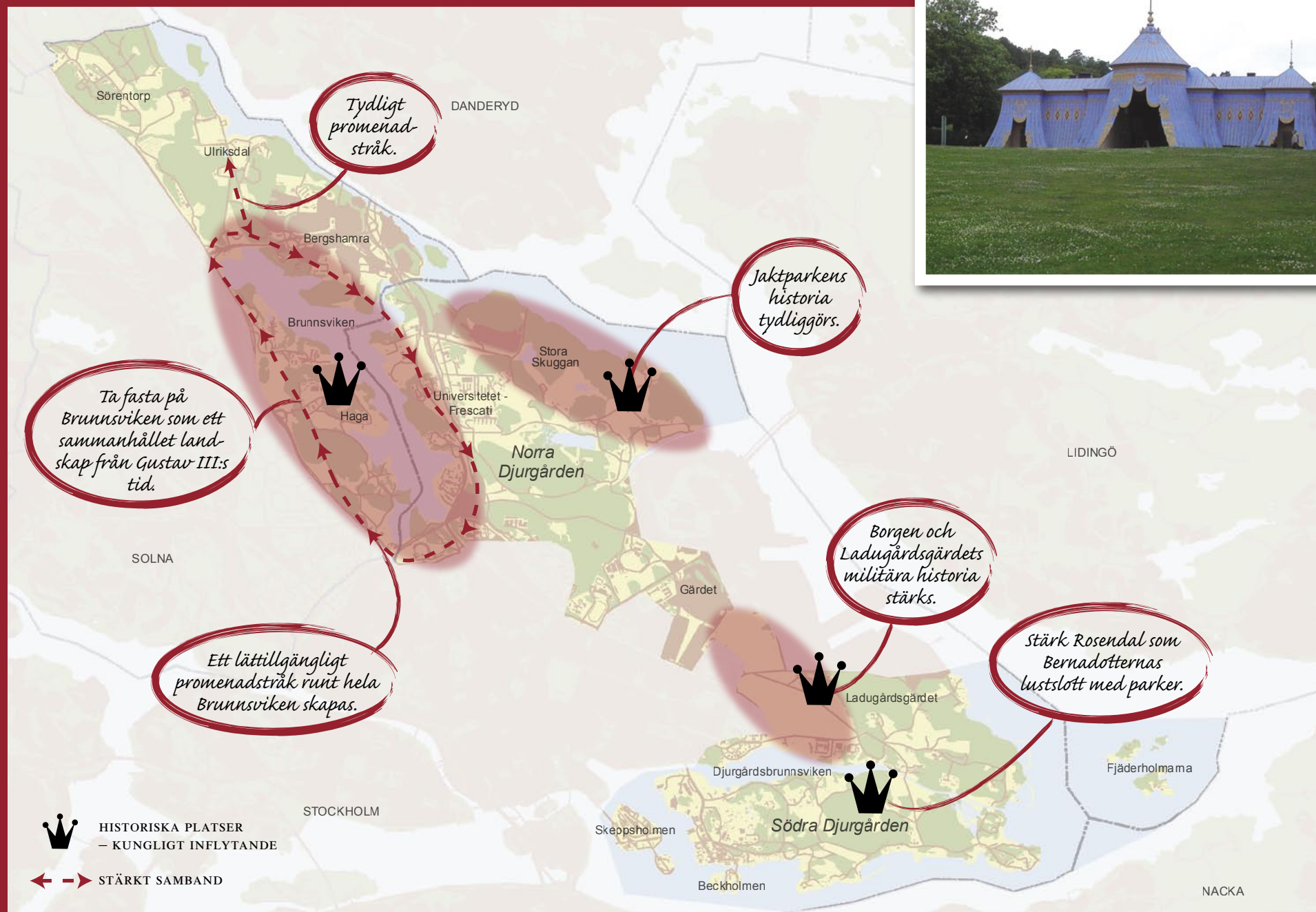
Stärk Rosendal som Bernadotternas lustslott med parker

- Bibehåll överlagringar som vittnar om lustparkens växlande bruk och gestaltning över tiden.
- Häv förfall som äventyrar lustparkens källvärde och upplevelsevärden över tiden.
- Förtydliga eller undantagsvis återskapa betydelsebärande former eller formidéer som utarmats eller hotar att helt försvinna.

Borgens och Ladugårdsgärdet militära historia stärks

- Behåll Ladugårdsgärdet som ett gräsbevuxet sammanhängande öppet område – format av en lång historia som militärt exercisfält.
- Rusta upp miljön kring Borgen.

Kungligt inflytande – utvecklingsidéer

Folknöje

På södra Djurgården finns Sveriges största koncentration av sevärdheter och attraktioner. Här finns ett flertal museer - från världens första friluftsmuseum Skansen till Vasamuseet. Här finns också flera restauranger och caféer, nöjesfältet Gröna Lund samt fler kända evenemangsplatser som Cirkus och Sjöhistoriska museet.

Evenemangsområde sedan 150 år

På Södra Djurgården finns landets största koncentration av sevärdheter och attraktioner. Här ligger ett flertal museer och restauranger, världens första friluftsmuseum Skansen, nöjesfältet Gröna Lund, konsert- och evenemangshuset Cirkus, Rosendals slott och trädgårdar med mera. Bebyggelsen är varierad med en rad speciella hus som i huvudsak kom till under 1800-talet och tidigt 1900-tal. Många av dagens besöksmål och serveringar återfinns i byggnader som har använts för olika typer av folknöjen ända sedan de uppfördes. Att detta område i över ett sekel har varit en etablerad plats i stockholmarnas nöjesliv är högst påtagligt och har ett stort värde i sig. Med flera stora museer och båtförbindelse är Skeppsholmen numera nära knuten till Södra Djurgårdens evenemangsområde.

På det forna regementsområdet på sydvästra Ladugårdsgärdet bildar en samling av flera museer ett annat besöksområde. Miljön är relativt storskalig med flera fristående ansevärd byggnader. I övrigt ligger besöksmålen i Nationalstadsparken mer spridd och består framför allt av slottsmiljöerna Haga och Ulriksdal samt av större anläggningar och museer som Stadion, Carl Elds ateljé i Bellevue, Naturhistoriska riksmuseet och Bergianska trädgården.

Promenad- och nöjespark

Det är viktigt att framhålla den samlade mängden attraktioner och promenadområden i Nationalstadsparken som tillgång för folknöjen och rekreation. Promenader i naturen med fika på ett café eller picknick på en vacker plats är folknöjen likaväl som ett museibesök. Redan år 1662 omtalar Erik Dahlberg Djurgårdens säregna natur som en tillgång för stadens invånare och besökare: »otaligt mycket folk särskilt på festdagar förlusta sig med spatserturer, då det är alla, såväl infödda som främlingar, tillåtet att där förnöja sig«. Vid 1700-talets mitt, då Adolf Fredrik tillträdde som regent, öppnades grindarna mer generöst och parken började övergå till en promenad- och nöjespark. Den vackra miljön var i sig en stor attraktion, därtill fanns vid parkens grindar åtskilliga krogar, världshus och enklare utskänkningsställen. Under Gustav III utvecklades Djurgården till en plats med ett »muntert folkliv« och blev den tillflyktsort av mer vidlyftigt slag som vi förknippar med Carl Michael Bellmans skildringar. I samband med att Södra Djurgården under Karl XIV:s tid fick en tydligare parkkaraktär blev miljön mer strikt, vilket gjorde att många i stället sökte sig ut mot Norra Djurgården, där Ugglevikskällan blev en samlingsplats.

Djurgårdsbrunnskanalen.

Inom Nationalstadsparken finns också välkända evenemangsplatser som Gärdet, Skeppsholmen och området utanför Sjöhistoriska museet.

Inför framtida utveckling

Det stora antalet sevärdheter gör Nationalstadsparken till det mest besökta rekreationsområdet i Sverige. Parkens attraktionskraft som resmål för turister är stort och de ekonomiska värdena är betydande. Att många besöksmål ligger samlade ger synergieffekter som stärker områdets identitet och attraktivitet. Det ger förutsättningar för att Nationalstadsparken i sig kan bli en känd destination, där målpunkterna kan varieras och kombineras vid varje besök. Det måste därför vara lätt att röra sig från ett besöksmål till ett annat. Den stora mängden av attraktioner ger goda möjligheter både att ta del av och sprida information om aktuella evenemang och attraktioner.

Förutsättningar för att värdena ska bevaras och utvecklas

- Att landskapets och bebyggelsemiljöernas kvaliteter värnas som en grund för områdets attraktionskraft.
- Att folknöjen som stödjer parkens övriga värden ges möjlighet att etableras och utvecklas.
- Att Nationalstadsparkens sevärdheter får en tydlig koppling till varandra, både avseende information och fysisk tillgänglighet.
- Att Nationalstadsparken är ett attraktivt, lättillgängligt och tryggt besöksmål för alla.

UTVECKLINGSIDÉER : FOLKNÖJE

Markerade entréer

- Vidareutveckla platserna kring entrémonumenten Resa sten till huvudentréer.
- Vidareutveckla entrén vid Tivoli till huvudentré.
- Etablera nya markerade huvudentréer på Skeppsholmen, Södra Djurgården och vid Ulriksdal.

Bättre samband mellan Södra Djurgården och Ladugårdsgärdet

- Knyt samman de olika besöksmålen inom Södra Djurgården och Ladugårdsgärdet, exempelvis genom ny bussförbindelse.

Bättre samband mellan Södra Djurgården, Norra Djurgården och Ulriksdal

- Skapa en tydlig länk genom parken – mellan Södra Djurgården, Norra Djurgården och Ulriksdal.

Nå Nationalstadsparken från vattnet

Stockholms vatten ska vara en naturlig väg till Nationalstadsparken.

- Utveckla vattenvägarna genom fler förbindelser.
- Inför reguljär båttrafik året runt mellan Skeppsholmen och Galärvarvet.

Utvecklat maritimt centrum

Utveckla området Skeppsholmen-Galärvarvet-Beckholmen till Stockholms Sjögård enligt de idéer som förts fram av föreningen Stockholms Sjögård – Maritim kultur och Statens Maritima museer.

- Stimulera museerna att levandegöra områdets historia och använda sig av sitt närområde.
- Etablera och stötta verksamheter som ger en levande sjöfartsmiljö.
- Utveckla reguljära båtförbindelser inom och till området.
- Skapa en tydlig koppling mellan Beckholmen – Djurgårdsstaden – Galärvarvet.

Utveckla möjligheten för evenemang

- Ta tillvara Ulriksdal som plats för evenemang.
- Vidareutveckla Stora skuggan som besöksmål för hela familjen med plats för evenemang i lämplig skala.
- Ta tillvara Ladugårdsgärdets kapacitet som besöksmål med plats för tillfälliga och utrymmeskrävande evenemang liksom för utflykter, lek och motion.

Folknöje – utvecklingsidéer

Kunskap

Delar av Nationalstadsparken är starkt präglad av utbildning och forskning genom de kunskapsinstitutioner som vuxit fram sedan 1800-talet. I dag finns en omfattande utbildningsverksamhet med cirka 50 000 studenter – vilket skapar förutsättningar att väcka många människors intresse för parken.

De första kunskapsinstitutionerna

Genom de institutioner och museer som vuxit fram sedan 1800-talets första hälft är delar av Nationalstadsparken starkt präglade av utbildning och forskning. De renodlat akademiska miljöerna återfinns framför allt på Norra Djurgården medan museerna är koncentrerade till Södra Djurgården, Djurgårdsbrunnsviken och Skeppsholmen. Museerna är en viktig del i kunskapsverksamheten i parken men för att undvika dubbleringar beskrivs dessa endast under avsnittet »Folknöjen« (de redovisas dock här på kartan Kunskap – nutid).

Området längs Roslagsvägen från Valhallavägen och Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) över Stockholms universitet till Bergianska trädgården utmärks av akademiska institutioner. Området väster om Roslagsvägen och ned mot Brunnsviken berättar om de första mer samlade utbyggnaderna som genomfördes decennierna kring sekelskiftet 1900. Bergianska trädgården etablerades på platsen under 1880-talet medan Veterinärhögskolan, Vetenskapsakademien och Skogshögskolan tillkom under 1910-talet. I 1910-talets utbyggnad ingick också Naturhistoriska Riksmuseet, dessvärre i dag separerat från området längs Brunnsviken genom den besvärande barriär som Roslagsvägen utgör.

Tidstypiska monumentalbyggnader ligger här omsorgsfullt inplacerade i landskapet. Varje område har en tydlig egen karaktär, där bebyggelsens utformning spelar en stor roll. Mellan de olika institutionerna utbreder sig större grönområden. Under 1900-talet har kompletteringar med nya institutionsbyggnader skett inom områdena, vilka i dag i stor utsträckning framstår som egna campusområden.

Från experimentalfält till universitet

Under 1800-talet gjorde Abraham Niclas Edelcrantz och Israel af Ström Djurgården till ett centrum för utvecklingen av modernt skogs- och lantbruk. Trädgårdsföreningen på Rosendal och Bergianska trädgården gjorde området till ett centrum även på det hortikulturella området. Öster om Roslagsvägen utbreder sig Stockholms universitet på det område som under 1800-talet utgjordes av Lantbruksakademiens experimentalfält. Här bedrevs försöksodlingar och nya redskap utprovades. I dag präglas området helt av universitetets moderna bebyggelse. Husen ligger fritt placerade i ett öppet parklandskap.

Den modernistiska huvudbyggnaden »Södra huset« uppfördes 1968–71 och står som ett landmärke med sina fasader av ljusblåa glasskivor. Under 1900-talets sista tre decennier tillkom sedan flera individuellt utformade byggnader,

Illustration: Charlotte Rinaldo.

Experimental-fältet i början av 1900-talet.

som är bland de främsta exponenterna för sin tids arkitektur. Trots det påtagligt moderna intrycket, gör sig tiden som experimentalfält fortfarande påmind. Dåvarande huvudbyggnaden »Bloms hus« ligger centralt i området. Här finns också universitetets restaurang »Lantis«, som ursprungligen inrymde ett lantbruks- och fiskerimuseum liksom flera trävillor som tjänstgjort som personalbostäder.

Områdets långa kunskapsanknutna historia ger en extra dimension till dagens utbildnings- och forskningsverksamhet.

Ett institutionsbälte växer fram

Under de senaste århundradena har området utmed Roslagsvägen genomgått en total omvandling – från lantlig pastoral naturmark och odlingsfält till ett vidsträckt parklandskap med utpräglad institutionsbebyggelse från olika tider. Den kvalitet och medvetenhet som präglat genomförandet av förändringarna, såväl avseende byggnadernas och parklandskapets utformning som hänsyn till den omgivande naturen, har gjort att området fortfarande fyller sin plats som ett besöksmål i sig.

År 2001 etablerades Alba Nova universitetscentrum (för fysik, astronomi och bioteknik) på Albanokullen. Verksamheten inryms dels i det nybyggda så kallade Fysikcentrum och dels i Roslagstulls före detta epidemisjukhus. Med Albanokullens ianspråktagande för utbildning och forskning är institutionsbältet nu i det närmaste sammanlänkat med KTH i söder. På 1910-talet flyttade KTH till Lill-Jansskogen och har sedan dess byggts ut i olika etapper. Det är dock endast den stora anläggningen för sektionen för maskinteknik som ligger inom Nationalstadsparken.

I Nationalstadsparken återfinns också flera andra utbildningsinstitutioner. På Skeppsholmen finns bland annat Kungliga Konsthögskolan och Skeppsholmens folkhögskola och på Gärdet ligger Idrottshögskolan. Utöver universitetet vid Frescati och KTH är det dock bara Polishögskolan vid Sörentorp i parkens norra del som utgör ett större sammanhållet område för utbildningsändamål. Polishögskolans fritt grupperade byggnader i tegel uppfördes för Svea Livgarde, som år 1946 flyttade till Sörentorp. Området präglas i stor utsträckning av polishögskolans anläggningar och övningsområde.

Inför framtida utveckling

De stora sammanhängande institutionsområdena är av positiv betydelse för den vetenskapliga verksamheten. En fysisk närhet ger förutsättningar för ett ökat vetenskapligt och tvärvetenskapligt samarbete mellan och inom olika högskolor och institutioner. Både i detta och andra avseenden behöver universitet och högskolor långsiktigt kunna bedriva och utveckla sina verksamheter i parken. För Nationalstadsparkens utveckling är det också viktigt att utbildningsinstitutionerna nyttjar parken som en resurs, både i undervisningen, för sin identitet och marknadsföring och för studenternas fritid.

Läget i Nationalstadsparken borde i många fall kunna nyttjas som en tillgång för ömsesidig nytta för institutioner och park. Att det i direkt anslutning till institutionsområdena finns ett anslående landskap med rika möjligheter till rekreation, natur- och kulturupplevelser kan lyftas fram ytterligare. Närvaron av en omfattande utbildningsverksamhet med cirka 50 000 studenter ger förutsättningar för att väcka många människors intresse för parken och dess värden.

Nationalstadsparken kan också ses som ett stort klassrum för natur- och kulturmiljöpedagogisk verksamhet. Redan i dag använder till exempel Bergianska trädgården och Naturhistoriska riksmuseet parken i sitt utåtriktade arbete. Därutöver erbjuder olika företag och organisationer vandringar och rundturer. Nationalstadsparkens potential som kunskapskälla är dock underutnyttjad.

Förutsättningar för att värdena ska bevaras och utvecklas

- Att utbildnings- och forskningsverksamheten lever vidare och kan utvecklas i institutionsområdena.
- Att institutionsområdenas karaktär av hus i park bibehålls och bebyggelsen präglas av hög arkitektonisk kvalitet.
- Att utbildningsinstitutioner och museer tar tillvara och marknadsför sin belägenhet i Nationalstadsparken.
- Att högskolor, museer och andra skolor med flera använder Nationalstadsparken i sin pedagogiska verksamhet.

UTVECKLINGSIDÉER : KUNSKAP

Stärkt samband mellan kunskapsinstitutionerna

- Utnyttja planeringen vid Norrtull till att knyta ihop Karolinska institutets område med kunskapsinstitutionerna utmed Roslagsvägen så att Nationalstadsparkens värden stärks.

Ett besökscentrum för hela Nationalstadsparken

- Etablera ett besökscentrum i form av ett natur- och kulturrum i anslutning till något av de större besöksmålen på Norra Djurgården eller kring Brunnsviken.

Universitet och högskolor som ambassadörer för Nationalstadsparken

- Se läget i och Nationalstadsparken som en given del i marknadsföringen.
- Skylta gångstråk från institutionsområdena vidare ut i parken.
- Använd Nationalstadsparken i undervisning och forskning.
- Se parken som en resurs för studenternas fritid.

Museerna som ambassadörer för Nationalstadsparken

- Låt museerna använda sig av Nationalstadsparken i sin marknadsföring.
- Stimulera museerna till utställningar och annan verksamhet med anknytning till Nationalstadsparken som bidrar till att sprida kunskap om parken.
- Stöd museerna och skolorna i arbetet att använda sig av Nationalstadsparken som ett »klassrum«.

Gamla Veterinärhögskolan i Kräftriket.

Kunskap – utvecklingsidéer

Biologisk mångfald

Djur- och växtlivet, med ett stort antal sällsynta arter i Nationalstadsparken, kan betraktas som ett biologiskt kulturarv som speglar olika tiders idéer och ideal. Den biologiska mångfaldens främsta värden i parken är både ur ett regionalt och nationellt perspektiv knutna till ek och andra ädla lövträd.

En stor artrikedom

Få områden av motsvarande storlek i Sverige har så många kända arter som Nationalstadsparken. Till exempel vet vi att det finns drygt 1000 fjärilsarter och en bra bit över 1200 skalbaggsarter i Nationalstadsparken. Den biologiska mångfalden i och kring parken är till stor del ett resultat av samspelet mellan människans påverkan på landskapet och vilka möjligheter olika arter har haft att spridas till och från området. Den stora artrikedomen har sin främsta förklaring i att parken rymmer en stor variation av biotoper och att dessa också har en lång tidsmässig kontinuitet. En bidragande orsak till de många kända arterna är säkert också att områdets djur- och växtliv är välinventerat av många forskare och studenter från Stockholms universitet och Naturhistoriska riksmuseet.

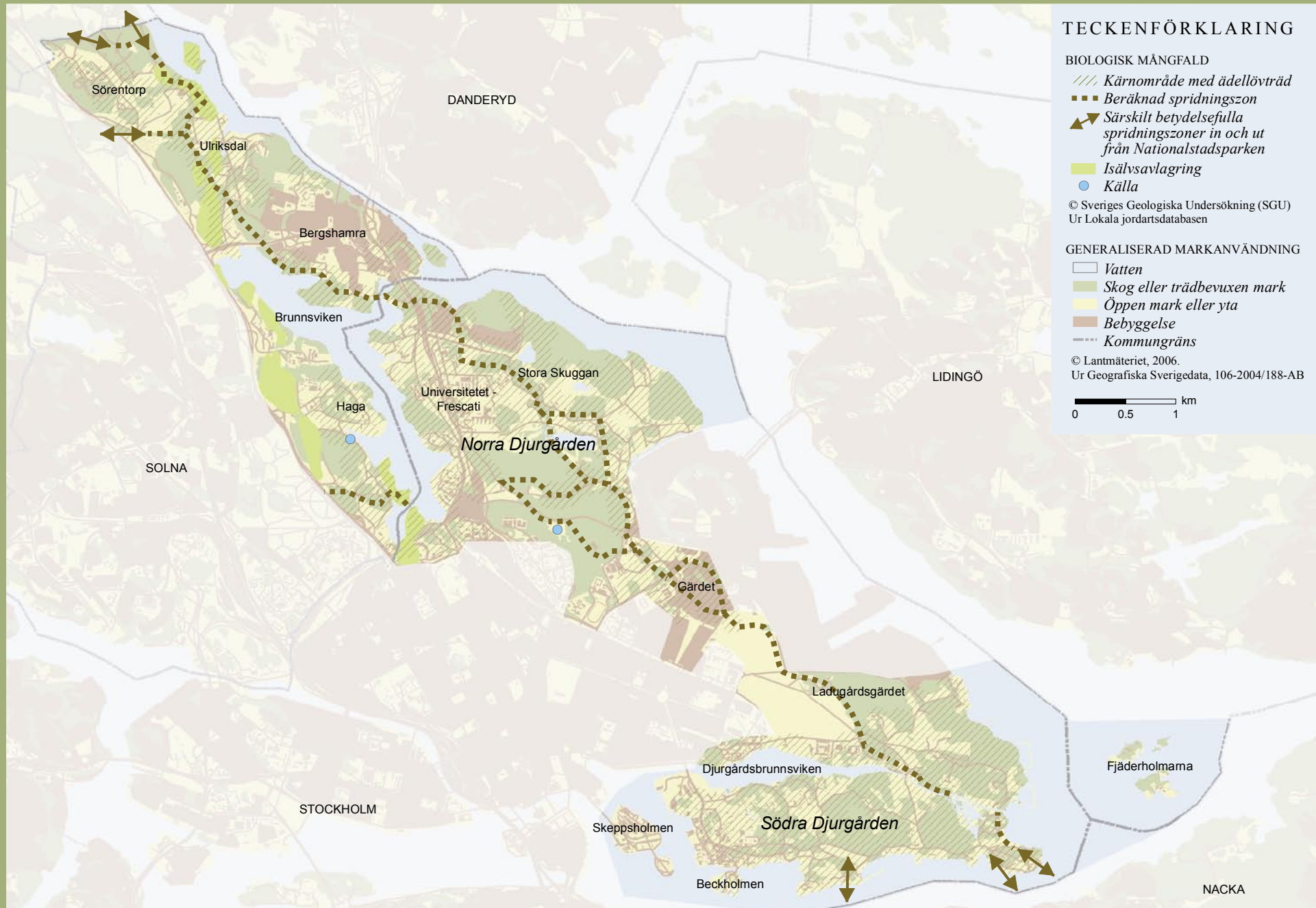
Många sällsynta arter

Nationalstadsparken har också ett stort antal sällsynta och ovanliga växt- och djurarter. Många av dessa är knutna till gammal ek, som därför har en nyckelroll för Nationalstadsparkens biologiska mångfald. Inom parken finns många arter som ur ett nationellt perspektiv är hotade eller missgynnade. En av de kanske allra mest hotade är den bredbandade ekbarkbocken (*Plagionotus detritus*), som har sin enda kända förekomst i Sverige just här.

Den stora koncentrationen av ek och andra ädla lövträd som alm, ask, lind och lönn är starkt förknippad med den kungliga jaktparken och i huvudsak ett resultat av den skötsel som jaktparken haft.

Jaktparken

Bildandet av den kungliga jaktparken och den därtill hörande djurhållningen präglade förvaltningen och skötseln av marken i stora delar av Nationalstadsparken under 300 år. En stab av uppsyningsmän, grindvaktare och jägare anlätades för att hålla jaktparken i stånd (den så kallade Jägeristaten som 1801 ombildades till Kungliga Djurgårdens Förvaltning). Hovets jaktintresse avtog efter 1750-talet och hjortarna flyttades 1829 till en mindre inhägnad i den nuvarande stadsdelen Hjorthagen. År 1890 flyttades de sista hjortarna därifrån till Gripsholm och epoken som jaktpark var därmed avslutad. Det stora antalet betande djur påverkade vegetationen på ett sätt som fortfarande tydligt präglar parken.

Fältgentianan
– fanns i parken på
1800-talet.

Förändringar i parkens skötsel

På 1700-talet fick de ädla lövträden en renässans då det engelska parkidealet introducerades på de kungliga markerna och nyplanteringar skedde i stor omfattning i bland annat Hagaparken. På Djurgården fanns åtta hovjägardistrikt och varje hovjägare sörjde för skogsbruket på sin del med egen plantskola. Detta kan delvis förklara att skogen än i dag har så varierande karaktär på olika delar av Djurgården och att den också hyser en mycket stor blandning av trädslag. För att gynna eken höggs redan på 1800-talet en hel del gran bort. På det äldre kartmaterialet från 1800-talet framgår dock att det då fortfarande fanns betydligt mer gran kvar än vad som funnits de senaste femtio åren.

Karl XIV Johans inflytande under 1800-talet medförde att naturen på främst södra Djurgården ändrade karaktär och blev parkmark. Den återstående naturmarken på norra och södra Djurgården har i stort sett skötts efter de riktlinjer som drogs upp av Karl XIV Johan vid 1800-talets början.

Förändringar i parkens flora

Botanisten Knut Fredrik Thedenius publicerade en exkursionsguide till Stockholmsflorans utforskande år 1859. Guiden vittnar om att Nationalstadsparkens vegetation förändrats avsevärt sedan dess. Mellan Rosendal och Djurgårdsbrunn fanns på 1850-talet en ängsflora med arter som blodnäva (*Geranium sanguineum*), fältgentiana (*Gentiana campestris*), solvända (*Helianthemum nummularium*) och vildlin (*Linum catharticum*). I Laduviken fanns sjöväxter typiska för måttligt näringsrika sjöar som till exempel havsnajas (*Najas marina*), rödsträfs (*Chara tomentosa*), sylört (*Subularia aquatica*) och ävjebrodd (*Limosella aquatica*). Vid Fiskartorpet växte den för brandfälten så typiska svedjenävan (*Geranium bohemicum*)! Isbladskärret var särskilt rik på mindre vanliga växter med arter som majviva (*Primula farinosa*) skörsträfs (*Chara hispida*), snip (*Trichophorum alpinum*), taggsträfs (*Chara globularis*) och ängsnycklar (*Dactylorhiza incarnata*). Längre norrut vid Ålkistan fanns ängsväxter som dvärgarun (*Centaureum pulchellum*) och toppjungfrulin (*Polygala comosa*). De flesta av de omnämnda arterna finns inte längre kvar i parken. Orsaken är inte i första hand bebyggelsen och vägarna som tillkommit sedan mitten av 1800-talet utan luft- och vattenföroreningar samt inte minst en ändrad markanvändning, det vill säga upphört bete, igenväxning och dikning.

De stora förändringarna i markanvändningen har även givit livsrum för många nya arter. Dessa återfinns framför allt på kulturpåverkad mark, i vägkanter, slänter och parker. Exempel på arter vilka inte var kända från området på 1800-talet och som vi i dag vet finns i Haga parken är: seraptasenat (*Brassica juncea*), drakryggsmålla (*Chenopodium schraderianum*) och hårgängel (*Galinsoga ciliata*). Andra exempel på arter som påträffats först under 1900-talet i parken är

styvsenap (*Sisymbrium strictissimum*) och guldkörvel (*Chaerophyllum aureum*) vilka växer längs Roslagsbanan.

Inte bara ek

De äldre barrskogarna med förekomst av död ved och grova tallar och granar utgör en viktig miljö för många arter i Nationalstadsparken. Även vattenmiljöerna har stora biologiska värden. Igelbäcken, de små våtmarkerna Lappkärrret, Spegeldammen, Lillsjön, Laduviken och Isbladskärret, dammarna i Bergianska trädgården samt sumpskogen Uggleviken bidrar alla på ett väsentligt sätt till parkens artrikedom.

Förutom biologiska värden finns även intressanta geologiska formler. Stockholmsåsen, som numera är kraftigt påverkad av grustäkter, går genom Nationalstadsparken från Bellevue, norrut mot Haga och förbi Ulriksdal. På några ställen finns åsen intakt, som vid Bellevue och norr om Annelund. Dessa delar är skyddsvärda inte bara på grund av det geologiska intresset, utan också som grundvattenmagasin med tillhörande källor samt som lokaler för en speciell torrängsflora med botaniska rariteter, såsom liten diskroksvamp (*Disciseda candida*) som finns vid Kvarnkullen norr om Brunnsviken.

Kärnområden och spridningskorridorer

Den biologiska mångfaldens främsta värden i Nationalstadsparken är, både ur ett regionalt och nationellt perspektiv, knutna till ek och andra ädla lövträd.

Kärnområden för den biologiska mångfalden i parken har därför av detta skäl definierats som bestånd dominerade av ädla lövträd. Stråk som beräknats vara av väsentlig betydelse ur ett landskapsekologiskt perspektiv för ryggradslösa djur i kärnområdena är markerade som spridningszoner inom parken på kartan »Biologisk mångfald – nutid«.

Parkens ädellövträdsbestånd bör inte ses avgränsat utan i stället som en del i ett större landskap, Mälardalens landskap med sina ädellövträdsbestånd av olika slag. De viktigaste länkarna till och från parken och Mälardalens övriga ädellövskogar går mot nord-nordväst och söderut. Fungerande spridningslänkar är nödvändiga för att områdenas biologiska värden långsiktigt ska bestå och att arter kan sprida sig in till och vidare genom parken samt ut från parken till andra ädellövskogar.

Inför framtida utveckling

Djur- och växtlivet i Nationalstadsparken kan betraktas som ett biologiskt kulturarv som speglar olika tiders idéer och ideal. Ett utmärkande drag för parken är mosaiken av olika naturtyper och den stora utbredningen av ek, med en stor andel mycket gamla träd. Områdets höga naturvärden är till stor del knutna till just ekhagarna. Artrikedomen och förekomsten av många hotade arter innebär att parken utgör ett viktigt område för bevarandet av den biologiska mångfalden ur nationellt perspektiv. En förutsättning för att långsiktigt bevara och utveckla Nationalstadsparkens biologiska mångfald är att antalet betande djur i parken

ökar.

Påverkan på den biologiska mångfalden genom försämrade spridningsvägar är en mycket långsam process. Den fulla effekten av dagens förhållanden blir synliga först om många år. Ur det perspektivet behöver bibehållandet och förstärkningen av spridningsvägar till och inom parken särskilt uppmärksammas. Mellan parken och Mälardalens ädellövträdslandskap bör Järvafältet och Sickla uppmärksammas speciellt som betydelsefulla spridningszoner. Inom parken utgör Gärdet en viktig spridningslänk mellan de viktigaste kärnområdena på Norra och Södra Djurgården, en länk som under de senaste hundra åren successivt försvagats och därför är sårbar. Ett aktivt skydd och skötsel av befintlig vegetation och naturmark inom området är avgörande för att långsiktigt skydda och bibehålla livskraftiga bestånd av sällsynta och hotade arter, främst evertetrater (rygggradslösa djur). Spridningszoner som har särskilt goda förutsättningar att bli betydelsefulla för den biologiska mångfalden är Järvafältet och Flaten, som med restaureringsinsatser kan utvecklas till viktiga kontaktlänkar mellan Nationalstadsparken och Mälardalens ädellövträdslandskap.

Förutsättningar för att värdena ska bevaras och utvecklas

- Att variationsrikedomen av biotoper består.
- Att den tidsmässiga kontinuiteten som många biotoper uppvisar bibehålls.
- Att den biologiska mångfalden, särskilt de hotade och sällsynta arterna knutna till framför allt ek, skyddas och bevaras.
- Att spridningszonerna inom och in till Nationalstadsparken upprätthålls och förbättras.
- Att karakteristiska biotoper bevaras och stärks även inom bebyggda områden.

UTVECKLINGSIDÉER : BIOLOGISK MÅNGFALD

Mer betesdjur

För att bibehålla en rik flora- och fauna bör arealen mark som betas öka.

- Utöka betet med i första hand nötkreatur samt får.
- Inför eventuellt dovhjorts bete i framtiden. Hjortarna knyter an till parkens historia och skulle vara en stor attraktion för besökare.

Förstärk kärnområden och spridningszoner

- Öka arealen öppna marker med ädla lövträd genom röjning av befintliga bestånd men även genom plantering av ek och lind i områden där den naturliga föryngringen av dessa trädslag inte fungerar.
- Plantera ek och lind mellan Södra och Norra Djurgården och vårda befintliga bestånd.
- Plantera ekar och lindar i området väster om Ulriksdal och vårda befintliga bestånd.

Upplag av döda ekar

- Utveckla upplagen av döda ekar i syfte att gynna den unika faunan av rygggradslösa djur.

Förbättra vattenflödet i Igelbäcken

Vattenflödet i bäcken behöver bli bättre särskilt under sommaren.

- Anlägg fler våtmarker och meanderbågar för att få ett jämnare vattenflöde.
- Genomför »Vattenprogram för Stockholm 2000«.

Genbank

Utvidga Bergianska trädgårdens befintliga klonarkiv som ingår i Nordiska genbankens arbete med att bevara växtgenetiska resurser.

- Anlägg ett klonarkiv mellan Roslagsvägen och Roslagsbanan.

Fler torrängsbackar

- Rädda torrängsvegetationen knuten till isälavlagringarna i Nationalstadsparken.

Renare vatten i Laduviken

- Rena dagvattnet från Roslagsvägen och Universitetsparkeringen enligt gällande överenskommelse. Genomför »Vattenprogram för Stockholm 2000«.

Biologisk mångfald – utvecklingsidéer

Hälsa och motion

Inom Nationalstadsparken finns en mängd anläggningar för idrott och motion. Parken inbjuder också till ett rikt och varierat friluftsliv genom den skiftande naturen och landskapet. Här finns bland annat flera parker, skogar, betesmarker, kolonilotter, stränder och vatten.

Ett stort utbud av aktiviteter

Nationalstadsparken erbjuder de boende i landets mest tätbefolkade region unika möjligheter att utöva motion och friluftsliv. Parken är väl frekventerad för vardagsmotion som löpning, promenader, cykling och ridning. Goda möjligheter finns även för rodd, paddling, segling samt under vintern även skidåkning och skridskoåkning. Promenader där det många gånger finns ett bestämt mål, som ett café, museum eller en fågelsjö, behandlas under avsnittet »Folknöjen«.

Den stora variationen av natur- och landskapstyper – parker, kolonilotter, skogar, betesmarker, stränder och fria vatten – erbjuder ett rikt och varierat friluftsliv. Parken används också för stora idrottsliga evenemang, som till exempel Stockholm Marathon, Bellmanstafetten och Våruset.

Historiskt idrottsområde

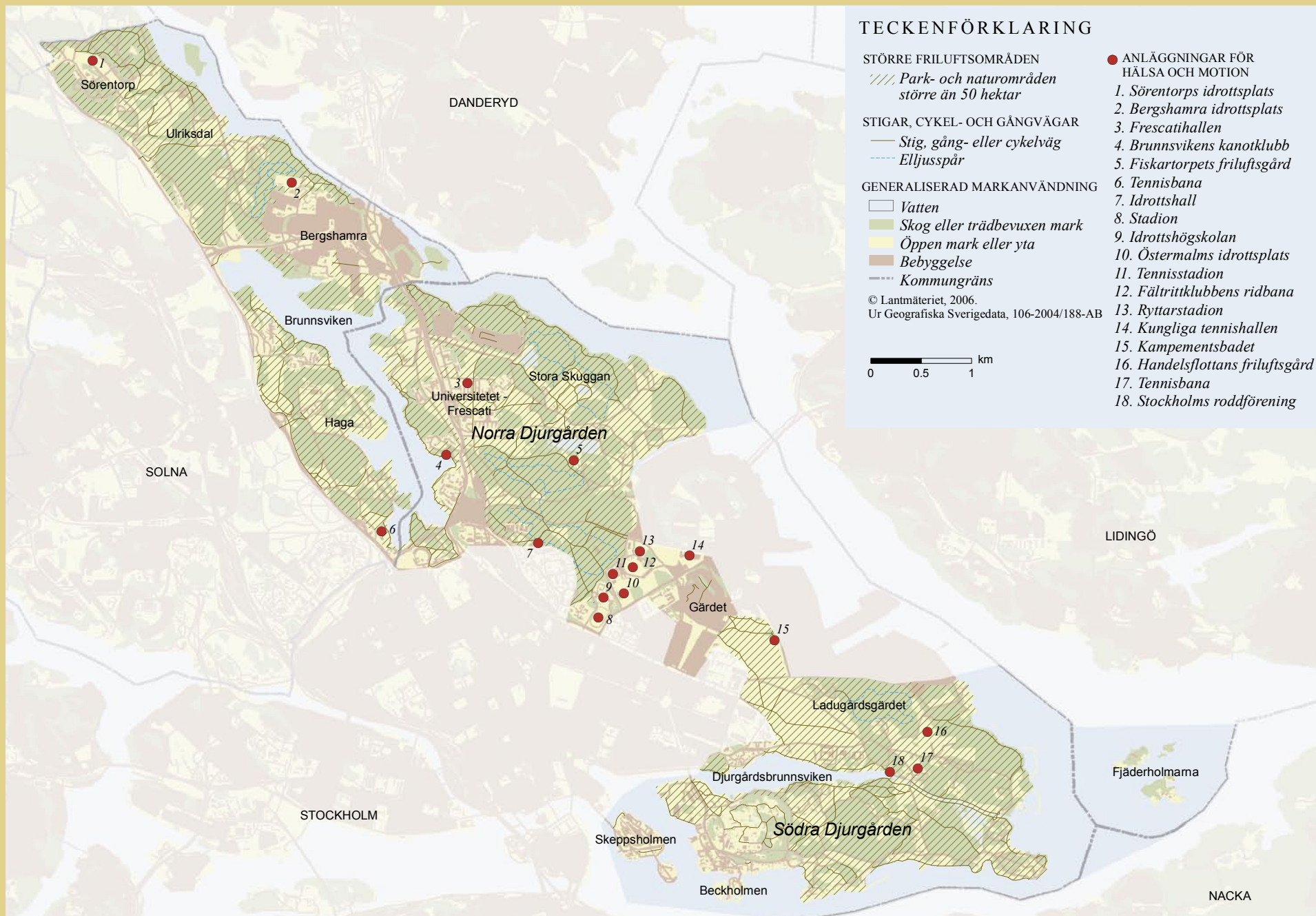
Inom Nationalstadsparken finns en mängd anläggningar för idrott och motion, många koncentrerade till området vid Lill-Jansskogen mellan Valhallavägen och Hjorthagen. Här ligger Stockholms stadion, Östermalms idrottsplats, Idrottshögskolan, Tennisstadion, Kungliga tennishallen, Stockholms bågskjutningsklubbs bana och klubbhus samt anläggningar för ridning som Rytтарstadion, Fältrittklubbens terrängridbana och Kungliga livgardet till häst (κ1). Norr om Uggleviken återfinns Fiskartorpsbacken med hoppbacke och friluftsgård. Anläggningarna vittnar om områdets långa historia som idrottsområde.

Stockholms första stora idrottsanläggning, Idrottsparken, anlades på Stadions nuvarande plats under 1890-talet. Från Idrottsparken återstår i dag endast den så kallade Tennispaviljongen. År 1897 förlades Kungliga livgardet till häst till en plats intill Lidingövägen. Här finns flera av de ursprungliga byggnaderna kvar. Östermalms idrottsplats invigdes redan år 1906 och några år senare stod Stockholms stadion på plats, tillkommen för sommarolympiaden 1912. Under 1930- och 40-talen skedde en stor utbyggnad då många av dagens anläggningar kom till. Tennisstadion utökades, på områdets norra del tillkom Kungliga tennishallen och Idrottshögskolan etablerades i nybyggda lokaler. Ridsporten blev ett mer accentuerat inslag i och med att Rytтарstadion invigdes på 1960-talet.

Vid Fiskartorpet anordnades skidtävlingar redan i slutet av 1800-talet. År 1902 anlades den första hoppbacken.

Ekosystemtjänster

Nationalstadsparken levererar en rad så kallade ekosystemtjänster, som till exempel minskade luftföroreningar och bullerdämpning. Detta bidrar till en bättre miljö och hälsa för dem som bor och arbetar i och i närheten av området

Inför framtida utveckling

Förekomsten av ett stort sammanhängande grönområde i staden, enkelt nåbart med allmänna kommunikationer, gör att många kan utöva motionsaktiviteter och friluftsliv utan att behöva ta bilen. Vardagsmotionen, inte minst i form av promenader, lyfts alltmer fram som betydelsefull för folkhälsan. Ett viktigt incitament för denna typ av motion är att man lätt kan nå motionsområdet.

Nationalstadsparken har en lång kontinuitet av idrottsverksamhet viktig att förvalta och bygga vidare på. Att många anläggningar, representerande både olika idrottsgrenar och tidsperioder, ligger relativt väl samlade stärker idrottens förankring i parken. Precis som folknöjen och akademiska institutioner, kan närheten mellan olika anläggningar och verksamheter ge positiva effekter genom att skapa en tydlig och stark identitet knuten till verksamheten.

Förutsättningar för att värdena ska bevaras och utvecklas

- Att Nationalstadsparken är ett attraktivt, lättillgängligt och tryggt område för motion, idrott och friluftsliv.
- Att Nationalstadsparken erbjuder rekreation i en miljö karaktäriserad av ett unikt historiskt landskap och ett rikt växt- och djurliv – fri från omgivningens störningar.
- Att tillkommande idrottsanläggningar lokaliseras till områden som redan utmärks av idrottsverksamhet, framför allt avsnittet mellan Valhallavägen och Hjorthagen.
- Att omgivande bebyggelseområden har god tillgänglighet till Nationalstadsparkens grönområden.

UTVECKLINGSIDÉER : HÄLSA OCH MOTION

Sörentorp som rekreationsområde

- Utveckla gång- och cykelstråken mellan Sörentorp och de nya bostadsområdena norr därom.

Nya passager över eller under E4:an

- Nya förbindelser över eller under motorvägen vid Frösunda ska minska E4:ans barriäreffekt.
- Skapa en attraktiv passage för friluftslivet vid järnvägens och E4:ans sträckning genom Järvakilen vid Ulriksdal.

Skapa god tillgänglighet till parken för boende i området

- Ge de nya och gamla bostads- och institutionsområdena vid Norra Stationsområdet, Vasastaden, Albano, Husarviken, Hjorthagen och Värtahamnen goda möjligheter till rekreation i Nationalstadsparken genom tydliga gång- och cykelstråk och portar.

Idrottspark och friluftsområde

- Utveckla Storängsbotten mellan Gärdet och Norra Djurgården som friluftsområde och idrottspark såsom angivet i Stockholms fördjupning av översiktsplanen.

Nya stråk och bättre passager vid Gärdet

- Förbättra kommunikationen och närheten mellan Norra Djurgården och Gärdet genom nya stråk och ny grönska vid Lidingövägen.

Minska bullerstörningarna från trafiken

- Fortsätt att genomföra bullerdämpande åtgärder för Brunnsviken genom insatser på Roslagsvägen och Bergshamnvägen.

Utveckla Fiskartorpets friluftsgård

- Utveckla Fiskartorpets friluftsgård till ett centrum för hälso- och motionsaktiviteter utifrån Kungliga Djurgårdens Förvaltnings idéer och Stockholms fördjupning av översiktsplanen.

Bättre badvatten i Brunnsviken

- Utred orsakerna till tidvis dålig badvattenkvalitet och genomför »Vattenprogram för Stockholm 2000«.

Hälsa och motion – utvecklings idéer

Juridiska förutsättningar

Utöver Nationalstadsparken karaktärsdrag och värden finns också ett antal formella förutsättningar som är styrande för på vilket sätt Nationalstadsparken kan bevaras och utvecklas. Av stor betydelse är de bestämmelser som ges i miljöbalken och plan- och bygglagen liksom den speciella situation som ges av den enskilda kungliga dispositionsrätten för Djurgårdsmarken.

Miljöbalken

Miljöbalkens bestämmelse om Nationalstadsparken i 4 kap. 7 § har följande lydelse:

»Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården är en nationalstadspark. Inom en nationalstadspark får ny bebyggelse och nya anläggningar komma till stånd och andra åtgärder vidtas endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas.«

I Miljöbalkens 4 kap. § 1 anges att Nationalstadsparken med hänsyn till natur- och kulturvärdena i sin helhet är av riksintresse. Bestämmelsen i 4 kap. 7 § är inriktad på markanvändningsförändringar. I den proposition som föregick införandet av bestämmelsen (Nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården prop. 1994/95:3) förtydligas avsikten. Följande citat är hämtade från avsnitt 9.2 i propositionen.

»Det följer av syftet med nationalstadsparken att områdets huvudstruktur vad avser natur- och bebyggelseområden inte får ändras. Nya byggnader och anläggningar som inte behövs för att befintliga verksamheter skall kunna fungera bör därför i princip inte medges. Skyddet torde däremot inte hindra etablerade verksamheter inom eller intill nationalstadsparken från att fungera och utvecklas i anslutning till tidigare ianspråktagna områden.«

Inom ramen för skyddet bör det vara möjligt att uppföra ett begränsat antal nya byggnader inom bostadsområdena och inom områdena med byggnader för högre

utbildning och vetenskaplig forskning, museiverksamhet, idrott och rekreation. Det bör också vara möjligt att bygga om och anpassa befintliga byggnader efter verksamhetens behov.

Byggnadsområdena får således inte utvidgas, men väl kompletteras om kompletteringarna inte medför skada på områdets natur- och kulturvärden. Ombyggnad, upprustning eller annan förändring av väg- och järnvägsanslutningarna till Lidingö och Värtahamnen-Frihamnen samt av kraftledningarna från Värtaverket motverkas inte heller av skyddet.

Sådan förnyelse av infrastrukturen i området bör vidare vara möjlig att utföra som sammantaget medför en förbättring av miljön inom nationalstadsparken eller som möjliggör en väsentlig förbättring för hälsa och miljö i fråga om en infrastrukturanläggning som berör parken. Utvecklingen i nationalstadsparken bör sammantaget inriktas på att förstärka områdets natur-, kultur- och rekreationsvärden och att värna den biologiska mångfalden.

»Regeringen anser att området inte tål ytterligare ingrepp i obebyggd park och natur.«

»När det mer generellt gäller bedömning av ett förslag om komplettering eller förnyelse av befintlig bebyggelse inom nationalstadsparken, krävs omsorgsfulla överväganden huruvida den föreslagna åtgärden till innehåll och form är förenlig med nationalstadsparkens syfte. En utgångspunkt vid prövning av frågor om ändrad markanvändning skall vara att områdets huvudstruktur vad avser natur- och bebyggelseområden inte skall ändras samtidigt som byggnader och bebyggelsemiljöer som ingår i nationalstadsparken på sikt bör användas endast för ändamål som kan förenas med nationalstadsparkens syfte. Vid eventuell omvandling och komplettering av sådana byggnader och bebyggelsemiljöer bör särskilt uppmärksammas åtgärdernas form och skala samt att karaktären av byggnader i parkmiljö bevaras.«

Hantering av förändringar utanför Nationalstadsparken utifrån miljöbalken och plan- och bygglagen

Miljöbalkens bestämmelse om Nationalstadsparken i 4 kap. 7 § hanterar markanvändningsförändringar inom parken. I propositionen (1994/95:3) kommenteras dock också frågan om gränzonerna:

»Förslag om tillkommande bebyggelse, anläggningar eller andra åtgärder i områden som direkt gränsar till parken, bör bedömas med utgångspunkt från att parkens natur- och kulturvärden inte får utsättas för påtaglig skada. Inverkan på ekologiska spridningskorridorer m.m. och på stads- och landskapsbilden är härvid av betydelse.« (avsnitt 7)

Nationalstadsparkens värden kan således tveklöst påverkas även av vad som sker utanför dess gräns. Utblickarna från parken, inte minst över vattnet, är en väsentlig del av upplevelsequaliteterna. Parkens möte med staden och vattnet är ett viktigt förhållande att uppmärksamma vid markanvändningsförändringar. Huruvida förändringar som sker utanför parkens gräns kan innebära påtaglig skada på parkens värden är dock inte alltid enkelt att avgöra. Plan- och bygglagens regler medför att staten, det vill säga i första hand länsstyrelsen, kan ingripa mot kommunala beslut som innebär att ett riksintresse hotas, oavsett om hotet ligger inom ett område av riksintresse eller i sådan närhet av området att riksintresset hotas (12 kap. 1 § plan- och bygglagen).

Frågan om gränsen

Nationalstadsparkens avgränsning redovisas endast översiktligt i propositionen 1994/95:3. Den tillhörande kartan är schematisk; den där redovisade 1 mm tjocka gränslinjen motsvarar i verkligheten ett över 60 m brett område. Av propositionens text framgår att regeringens förslag på områdets avgränsning är: »Stenstadens front samt vattenområdena mellan parken och Nackas, Lidingös och Danderyds kuster och stränder utgör gränser i det större landskapet.«

För de markområden utanför Nationalstadsparken som närmast anknäyer till dessa gränser har kommunerna i sina översiktsplaner uttryckt ambitioner som överensstämmer med syftet att skydda Nationalstadsparkens natur- och kulturvärden. E4 ska inte ingå i parken. I propositionen framgår det även att regeringen ansåg att det skulle föra för långt att i lagen närmare precisera markanvändning och områdesgränser. Vidare skriver man att både statliga myndigheter och kommuner har goda kunskaper om de områden det gäller och hur de bör avgränsas mer i detalj. Sådana avgränsningar sker lämpligen i samband med den vidare översiktsplaneringen enligt PBL. Det är först i samband med att fysiska planer upprättas som det är möjligt att beakta de lokala förutsättningarna på sådant sätt att det är rimligt att bestämma mera preciserade gränser med utgångspunkt från bestämmelsernas syfte.

Riksintressenas gränser hanteras i den kommunala översiktsplanprocessen. I länsstyrelsens samrådsyttrande respektive granskningsyttrande över översiktsplanen framgår om länsstyrelsen har samma uppfattning som kommunerna i gränsfrågan eller inte. Ytterligare en precisering av riksintressets gräns kan göras vid en fördjupning av översiktsplanen. Stockholms stad har preciserat gränsen för Nationalstadsparken i Översiktsplan 99 och Länsstyrelsen i Stockholms län meddelade ingen erinran mot denna gräns i granskningsyttrandet. En precisering av riksintressets gräns i översiktsplanen innebär dock inte att denna gräns är juridiskt bindande, det blir den först i till exempel detaljplaner och naturreservatsförordnanden.

Plan- och bygglagens instrument

Översiktsplaner

I propositionen om Nationalstadsparken (1994/95:3) konstaterar regeringen att översiktsplanerna har en viktig roll för hanteringen av Nationalstadsparken.

»I planerna bör avgränsas närmare de områden inom nationalstadsparken som bör skyddas som parklandskap eller naturmark liksom de zoner inom nationalstadsparken som präglas av en mer omfattande bebyggelse och där det behövs klara och enkla regler för nödvändiga kompletteringar av byggnader och anläggningar.« (avsnitt 9.1)

Fördjupningar av kommunernas översiktsplaner avseende Nationalstadsparken med randzon har stor betydelse för den framtida hanteringen. Därigenom kan samlad politisk ställning tas till övergripande markanvändnings- och bebyggelsefrågor som rör parken. Den förankringsprocess som följer en översiktsplan ger också förutsättningar för myndigheter, aktörer och allmänhet att tidigt kunna diskutera hur Nationalstadsparken och dess närmaste omland kan utvecklas.

Såsom förordades i propositionen, inledde både Solna och Stockholms kommuner arbete med fördjupningar av sina översiktsplaner strax efter att Nationalstadsparken inrättades 1995. Planerna förväntas bli antagna under år 2007. Som underlag för arbetet har också flera rapporter som behandlar olika aspekter av parkens värden tagits fram. Det är mycket värdefullt att kommunerna snart har översiktsplaner framme för området; avsaknaden av närmare riktlinjer för markanvändnings- och bebyggelsefrågor i och intill Nationalstadsparken har tidvis skapat osäkerhet kring kommunernas inriktning i viktiga frågor.

Detaljplaner och områdesbestämmelser

Inom Nationalstadsparken finns detaljplaner för flera av de mer tätbyggda delarna där staden utvecklats, såsom Bergshamra, Stocksundstorp, Diplomstaden, Ekhagen, Gärdesstaden, Lappkärrsberget, Museiparken, Roslagstulls sjukhus och Wennergren Center. Stora delar av de statligt ägda och byggda områdena, till exempel universitetsområdet, Skeppsholmen, västra delen av Södra Djurgården har byggts utan föregående detaljplan men med stöd av de regler som tidigare lagstiftning gav för det statliga byggandet.

I syfte att säkerställa bebyggelsemiljöernas kulturhistoriska värden antog Stockholms stad år 1989 områdesbestämmelser för Norra och Södra Djurgården samt år 1990 för Skeppsholmen och Kastellholmen. Förutom en generell bestämmelse för att förhindra förvanskning av områdets kvaliteter, innebär områdesbestämmelserna framför allt att bygglovsplikten har utökats.

Marken i och kring Nationalstadsparken är föremål för många olika anspråk. Flera detaljplaner både inom och strax utanför Nationalstadsparken har vunnit laga kraft sedan parken tillkom. Cirka 10–15 detaljplaner håller i dag på att tas fram för områden innanför parkens gräns. För gränzonen eller strax utanför parken är ytterligare 7–8 detaljplaner aktuella.

De flesta detaljplanerna som berör Nationalstadsparken överklagas till Länsstyrelsen och många vidare till regeringen och därefter till laglighetsprövning hos regeringsrätten. Utslag från regeringsrätten har visat att ny bebyggelse i vissa fall är möjlig i redan exploaterade delar av Nationalstadsparken. I andra fall har regeringsrätten funnit att bland annat vägutbyggnader i park- eller naturdominerade delar av Nationalstadsparken inte är tillåtna.

Tillämpning av andra speciallagar

I propositionen beskrivs miljöbalkens bestämmelse i 4 kap. 7 § miljöbalken som ett övergripande skydd, som sedan får kompletteras med tillämpning av speciallagstiftningar för att skydda olika delområden inom parken samt inte minst för

att reglera skötsel och vård av parklandskap, naturmark och bebyggelsemiljöer. Det handlar om tillämpning av plan- och bygglagen (översiktsplaner, detaljplaner, områdesbestämmelser, bygglov m.m.), miljöbalkens områdesskydd (naturreservat och kulturreservat m.m.), kulturminneslagen samt förordningen om statliga byggnadsminnen.

Utöver de nämnda detaljplanerna och områdesbestämmelserna finns inom Nationalstadsparken i dag två naturreservat, ett fågelskyddsområde, ett vatten-skyddsområde samt över 30 större och mindre anläggningar i enskild eller statlig ägo som är skyddade som byggnadsminnen respektive statliga byggnadsminnen. I samband med att Nationalstadsparken inrättades fattade också Länsstyrelsen beslut om så kallad anmälningsplikt enligt kulturminneslagen för 55 anläggningar i parken. Denna innebär att anmälan ska göras till Länsstyrelsen »innan byggnaden rivs eller ändras på ett sådant sätt som väsentligt minskar dess kulturhistoriska värde« Länsstyrelsen ska sedan inom en månad avgöra om åtgärden får utföras.

Frågan om tillämpning av speciallagstiftning i Nationalstadsparken har av

Länsstyrelsen bland annat behandlats i rapporten »Aldrig långt till naturen. Skydd av tätortsnära natur i Stockholmsregionen« (2003:20). Där föreslås två områden i Nationalstadsparken, Norra respektive Södra Djurgården att skyddas och förvaltas som naturreservat. Områdena har en sammanlagt areal av cirka 850 hektar (hela parkens areal uppgår till cirka 2700 hektar). Stockholms kommun har i sitt arbete med att inrätta naturreservat i Nationalstadsparken även tagit fram ett förslag till skötselplan för Norra Djurgårdens naturreservat. Kungliga Djurgårdens Förvaltning har avvisat planerna på kommunala naturreservat i Nationalstadsparken.

Den enskilda kungliga dispositionsrätten

I samband med 1809 års statsvälvning träffades överenskommelser mellan Riksens ständer och kung Karl XIII avseende Djurgården och den kungliga dispositionsrätten. Överenskommelsen innebar bland annat att »den härvid Staden Varande Djurgården må förblifwa under Kongl. Maj:t:s enskilda Disposition (StatsUtskottets Memorial den 25 augusti 1809). Dispositionsrätten är alltså knuten till kungens person och överläts genom bekräftelse vid varje trontillträde till efterföljande regenter. Av de dokument som rör överenskommelsen framgår också att den så kallade Djurgårdskassan endast skulle få användas till Djurgårdens förbättring, förskönande samt för underhåll av vägar och broar. Kungliga Djurgårdens Förvaltning, som är underställt Ståthållarämbetet, förvaltar området och Djurgårdskassan på kungens uppdrag. Förvaltningen bär sina egna kostnader, alla inkomster som marken genererar i form av arrende och hyresintäkter går oavkortat till att vårda och försköna parken.

Dispositionsrätten innebär en rad speciella förhållanden. Den utgör ingen äganderätt utan marken ägs av staten, men i princip innefattar den en ägares alla skyldigheter och rättigheter utom att marken inte får försälgas. Kungen ska genom Kungliga Djurgårdens Förvaltning godkänna alla förändringar som rör områdets mark, bebyggelse och användning. Det innebär att åtgärder som normalt inte är tillståndspliktiga ställs inför granskning, vilket sett utifrån natur- och kulturvärdenas bibehållande sannolikt varit positivt. Dispositionsrätten gäller evärdlig tid och är en rätt av sitt eget slag. Det är inte klarlagt om dispositionsrätten kan inordnas under jordabalkens regelsystem för nyttjanderätter. När det gäller inlösen enligt plan- och bygglagen samt intrång på grund av förordnande enligt miljöbalken, till exempel naturreservat eller kulturreservat, råder viss osäkerhet kring vad som gäller. Någon rättslig prövning (domstol) som närmare analyserat dispositionsrätten i juridiskt hänseende har, såvitt bekant, ej förekommit. Förändringar i dispositionsrätten kräver i princip en överenskommelse mellan Riksdagen och kungen, eller åtminstone ett medgivande från kungens sida.

Från idé till handling

I del I beskrivs förutsättningar och utvecklingsidéer för Nationalstadsparken. De fem ledorden med redovisade förutsättningar för att värdena ska kunna bevaras och utvecklas bildar en bas för fortsatta insatser och ställningstaganden.

För att visionen ska bli verklighet förutsätts

- att Nationalstadsparken blir ett känt och positivt begrepp,
- att Nationalstadsparken ses som en resurs,
- att Nationalstadsparken förvaltas och utvecklas i samverkan och samsyn.

I del II, handlingsprogrammet, förs utvecklingsidéerna vidare och omsätts i förslag till ett antal åtgärder som under de närmaste åren behöver genomföras för att visionen om Nationalstadsparken ska kunna realiseras.

»Nationalstadsparken med där verksamma kunskapsinstitutioner ska utvecklas utifrån sina unika kultur-, natur- och rekreationsvärden och vara ett upplevelserikt och lättillgängligt område.«

Övergripande vision för Nationalstadsparken